

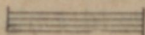
s hogyan alakulsz át te is öntudatos, vidám életharcossá! Dacolj a balsorssal, dacolj a viharral, gondolj a vihart átélt erdőre, ahol bár néhány redves, amugy is pusztulásra ítélt főtörzs és ág veszendőbe ment ugyan, de az ép faóriások koronái megtöretlenül tovább nőnek az Ég felé! Elcsitul a te életviharod is s meg nem törve dacolsz tovább balsorsoddal.

Csak akarni kell és a nagy természetben keresztül — amelyet nem rontott még el az ember saját képmására! — megtalálod a való életet s ezzel megszerezheted lelked nyugalalmát, ami nélkül csakugyan minden hiábavaló üresség s az élet is szakadatlan lehangoltság. Márpedig az ember célja nem a kétségbeesés, hanem az elérhető tiszta életörömök kiküzdése. Gondolj szüntelen a mi nagy Madáchunk szövegére: ... „**Mon-**dottam ember küzdj és bizva bizzál!

A nevelőnek állást kell foglalnia a világnézet kérdésében, mert ha ezt nem tisztázza, nincs szilárd alapja egész nevelői tevékenységének. A világnézet az a fix pont, amelybe bekapcsoljuk egész nevelési rendszerünket.

A helyes világnézet azonban nemcsak alapja a nevelésnek, hanem végső eredménye is kell, hogy legyen.

A jó nevelés nem akar világnézetet ráoktrojálni a gyerekekre, hanem a saját életelveit állítja előtérbe példának s ezzel megadja azon alapokat, melyek segítségével a világnézetet majd kialakíthatja s felépítheti magának. A legnagyobb nevelői siker az, ha a szabadon kialakított világnézet teljesen egyezik azzal, amelyet a nevelő magáénak vall. (V.)

A népiskolai nevelés a társadalmi és állami élet szolgálatában

Mielőtt részletesen foglalkoznánk azzal, mit tehet a népiskola nevelő eljárása a társadalmi és állami élet szolgálatában, szükségesnek látszik, hogy előbb azzal a gondolattal foglalkozzunk, mi lényegében a társadalmi és az állami élet, mit kíván, sőt követel tőlünk az, hogy társadalomban és államban élünk? Hogyan tudunk helyesen beleilleszkedni abba a társadalomba, amelybe beleszülettünk s hogyan lehetünk hasznos, derék tagjai annak az államnak, amelynek fiai, polgárai vagyunk.

Aki társadalomban él, annak természetesen bele kell illeszkednie abba a társadalomba, ismernie kell azt a társadalmat, annak szervezetét, szellemét, s hozzá kell alkalmaznia a maga cselekedeteit, vagyis teljesen hozzá kell idomulnia. Kőlcsey Ferenc mindezt rövidre fogva így mondta: A társaságban született ember nem önmagáé.

Igaz, amely társadalomnak tagjai vagyunk, annak a társadalomnak szokásait, fölfogását, szellemét magunkévá kell tennünk, nem állhatunk vele szemben, mert akkor ki-rekeszt magából ez a közösség.

Van tehát valami, úgynevezett társadalmi műveltség, amelyet magunkévá kell tennünk, hogy a társadalomban boldoguljunk. Mi a társadalmi műveltség? Azoknak a társadalmi formáknak, szokásoknak, annak a magatartásnak, viselkedésnek és beszédmódnak ismerete és gyakorlati tudása, mely a mi társaságunkban uralkodik. Ezek első pillanatra pusztán külsőségek, de szoros kapcsolatban állanak mégis a belsővel s nem maradnak hatás nélkül a lélekre sem.

Ezek a külső formák a műveltség külső ismertető jelei, mivel ezek a legszembetűnőbbek, természetesen ezeket kell mindenkinek legelőször elsajátítania, mert ezekből ítéljük meg az embert, hogy udvarias-e, jó modoru-e?

Mire való az udvariasság? Arra, hogy az egymással való érintkezést kellemessé tegye, az emberekkel való érintkezés általa könnyebbé váljon, mert tagadhatatlan tény, hogy az udvariassági formák olykor nagy nehézségeken segítik át az embert. Az udvariassági és illemszabályok tehát azt célozzák, hogy embertársainkkal jó viszonyban akarunk lenni s valóban felebarátainknak akarjuk tekinteni társadalmunk minden tagját.

Röviden tehát azt mondhatjuk, hogy minden udvariasságnak alapja az az erkölcsi szabály: Amit nem kívánsz magadnak, azt ne tedd embertársadnak sem. Alapja tehát az embertársaink iránti jóindulat, a felebaráti szeretet és a szociális érzés.

Ami az állami, állampolgári nevelést illeti, most már sokkal könnyebben megértjük, mivel az állam egy bizonyos keretek között élő társadalmak összesége, amit szociális egységnek mondunk. Mivel az állam sokféle rétegű népelemből alakul, természetes hogy minden állam műveltség, életmód és egyéb közös érdek következtében több társadalmi rétegre, osztályra oszlik. A társadalmi réteget osztálynak azonban csak akkor nevezhetjük, ha egy társadalmi szinten élők között bizonyos közös érdek tudatossá válik, s ezáltal bizonyos osztályöntudat fejlődik ki tagjaiban.

Az állampolgári nevelés végeredményben tehát a szociális nevelés egyik fajtája. Az állam szervezett társadalom, amelyben élünk, s amelybe a felnövekvő új nemzedéket belenevelni óhajtjuk. A gyermek beleszületik a társadalomba, de felnövekedve tudatos tagja lesz annak, hogy azután a társadalmon keresztül beleilleszkedjen az állam keretébe s polgártársaival az összetartozandóság és a szo-

lidakítás érzelmei által összekapcsolva igyekszik majd a nagy közösség nemzeti céljait szolgálni, s a nemzeti eszményeket megvalósítani.

Minden állam arra törekszik, hogy polgárai hiven szolgálják céljait. Az állam a közösség, az egyén mindig csak egy tagja ennek, aki a maga egyéni életföladatait is csak az állam keretében oldhatja meg.

A társadalom és állam között az a különbség, hogy amíg a társadalom az együttélőknek olyan közössége, melyet nem a hatalom, hanem inkább a hagyomány, a közös törekvések, érdekek vagy érzelmek tartanak össze, az állam hatalmi szervezet, amelynek azonban főjellemvonása az, hogy ezt a hatalmat mindig az állam polgárainak javára akarja használni s általa polgárainak jólétét, munkáját akarja biztosítani, meg akarja őket és érdekeiket védelmezni, hogy ezzel az összeséget magasabb színvonalra emelve, kifejlessze minden nemzeti értékét, vagyis sajátos nemzeti kultúrát fejleszthessen ki. Lényegében tehát az állam is ugyanazon alapokon nyugszik, mint a társadalom, mert tisztán hatalmi kényszerrel nem lehet államot tartósan összetartani. És itt értünk az állampolgári nevelés egyik feladatához: hogy az államnak erkölcsi alapjait a lelkekben megalapozzuk általa, hogy olyan nemzeti közszellemet teremtsünk, mely az állam összes tagjait, valamennyi polgárát az állam iránti hűségben s áldozatos odaadásban egyesítse. Az állam minden polgárának éreznie kell, hogy ő is tevékeny része az államnak, egy atómja, melyet a nemzet többi tagjaival egy szent érzélem: a hazaszeretet egyesít. Ami az államnak jó, az mindnyájunknak jó, ami az államnak árt, az mindenkinek árt. Ne akarjunk tehát külön, egyéni utakon érvényesülni, a mások rovására, hanem illeszkedjünk bele, mint rész az egészbe, s azzal együtt igyekezzünk emelkedni, s boldoggá lenni. Boldog és megelégedett ország tulajdonképpen azt jelenti: boldog és megelégedett polgárok. Éreznie kell mindenkinek, hogy az ország, állam érdeke az «én» érdeke is, vagyis a közérdek a legfőbb magánérdek is egyuttal.

Mint minden társadalom, az állam is erkölcsi közösség. De míg a társadalmi életben a szokás, az illem, az udvariasság a szabályozók, az állami életet a jog és köteleességek irányítják, amelyek a törvényekben jutnak kifejezésre. Mivel mindkettőnek alapja végső gyökerében az erkölcs kell, hogy legyen, az állam polgárai élvezik az állampolgári jogokat, de kötelesek teljesíteni ezzel szemben állampolgári köteleességeiket.

Mivel mindnyájan valamely állam kötelékében élünk, ismernünk kell hazánk, államunk szervezetét (alkotmányát), hogy öntudatosan részt vehessünk a közügyekben,

érdeklődjünk irántuk; de éppen így ismernünk kell a magunk és polgártársaink jogait és kötelességeit s végül ezen felül olyan érzülettel kell élnünk, mely az állam fönntartását és rendjét előmozdítja, mert, mint már mondtuk, az állam lényegében a mi védelmünket, a mi javunkat szolgálja s életfeladataink teljesítésére a föltételeket az állam teremti meg és tartja fenn.

Tévedés volna azonban azt gondolni, hogy az állampolgárrá való nevelés már igazi nemzetnevelés is egyuttal. Sok magyar együtt még nem magyar nemzet. A népet a közös eredet, a nyelv, az együttélés folyamán kifejtett közös szokások, s a hagyományok tartják össze, de nemzetté csak a közös érzelmek, a történelmi mult, a tudatos törekvések teszik. Ezek készítetik arra, hogy a közös nemzeti célok és eszmények érdekében áldozatokat is tudjon hozni, önzetlen legyen, s alá tudja rendelni egyéni vágyait, törekvéseit, céljait s hiúságát az összeség, az egész nemzet céljainak.

Ezt a gondolatot pedig már az elemi iskolában tudatossá kell tennünk a gyermekben. Értelmének és érzésének e magasztos célokra való irányításával leszünk csak képesek az együtt élő és együtt dolgozó polgárok sokaságát valóban nemzetté nevelni. A nép hagyományok megőrzője, a nemzet kulturatermelő.

Nézzük már most a kérdés másik felét: mit tehet a népiskolai nevelés a társadalmi és állami élet szolgálatában?

Ugy a társadalmi, mint az állampolgári nevelésnek a népiskola adja meg az alapját. Mivel tantervünk szerint a népiskolai nevelő-oktató munkának az egész ember művelését kell előkészítenie s ebben az erkölcsiségnek jut a főszerep, természetes, hogy a társadalmi és állami életre való nevelést az erkölcsi nevelés, még hozzá a vallás-erkölcsi nevelés szolgálja a leghatásosabban. Hiszen tantervi célunk szerint meg kell adnunk és ápolnunk kell a reánk bízott gyermekek lelkében az egyéni becsületnek, a vallási, állampolgári, hazafiui élet erényeinek alapjait, mindez pedig előfeltétele a társadalmi és állami életnek. A társadalmak és államok csak egyénileg becsületes, vallásos, állampolgári kötelességeit ismerő és gyakorló, hazafiui érzéssel telt lelkületű egyéneket tűrnek meg magukban. Azt is jól tudjuk, hogy az erkölcsi élet azon sarkalék, hogy másért és másokért is tudjunk élni, nem pedig csak a magunk hasznáért.

Már az iskolábalépés első napjától kezdve társadalomba kerül a gyermek. Hamarosan kifejlődik benne itt a baráti és bajtársi viszony érzése. Ezeket, mint az erkölcsi élet első csiráit szeretettel ápoljuk. Hiszen az összetartás

és összetartozás érzéséből fejlődik ki később a társadalmi, az állampolgári és hazafiui érzés. Az iskolai élet egy-egy kis társadalommá teszi a gyermekeket, akik együtt dolgoznak, tanulnak, énekelnek, játszanak, kirándulnak és így összebarátkoznak, vagyis a társadalmi és állami élet legelső megnyilvánulásai önként fognak megnyilatkozni a gyermekek lelkében. Különösen hasznosak lesznek a játékok, mert a gyermekeket szervezkedésre, együttműködésre, vezetésre és szabad, önkéntes engedelmességre szoktatják. Ime, mindez a társadalmi és állami életre való nevelést szolgálja.

De tudjuk azt is, hogy minden erkölcsi érzés gyöngé és meddő, ha az nem nyilvánul meg a gyermek cselekedeteiben. Ezt szolgálja bizonyos fokig az iskolai fegyelmezés, amely az erkölcsi nevelés előkészítője. Legfőbb eszköze a fegyelmezésnek a köteleességteljesítés állandó és következetes megkívánása. Ha a tanulót rászoktattuk arra, hogy kötelességét minden csábítás ellenére is teljesítse, akkor mindenféle erkölcsi cselekvésének megvetettük az alapját. Így a megszokás könnyíti meg a tanuló számára a lemondást és a köteleességteljesítés jutalmát önmagában, önérzetének emelésében, a saját magával, a maga munkájával való megelégedésben találja meg. Az iskola tehát munkásságra, köteleességteljesítésre szoktatva a tanulót, az erkölcsi cselekvés útját nyitja meg számára.

A társadalmi és állami nevelésnek azonban minden tantárgyban meg kell nyilvánulnia. A beszéd- és értelemgyakorlatban a szemléleteket a közvetlen környezetből, tehát abból az életből merítjük, ahová majdan a tanulónak is be kell kapcsolódnia. Bőséges alkalom kínálkozik itt a társadalmi és állami életre való előkészülésre történő felhívásra a család, az iskola, a község, a nemzet életével kapcsolatos beszélgetések közben, s az ezekhez fűződő elbeszélésekben, költeményekben, történetekben, stb.

Az olvasmányok is kiváló eszközei lesznek a társadalmi és állami életre való nevelésnek, különösen az olyan tárgyuak, amelyek emberek és emberi cselekedetek némes, buzdító példáját állítják a gyermekek szeme elé.

A történetekből kell neki megszeretnie hazáját és megbecsülnie a társadalmi és állami rendet s annak erkölcsi alapjait. Lássa és érezze meg a tanuló, hogy itt ezen a földön Árpád óta egy évezreden át éltek, küzdöttek és dolgoztak ősai. Ismerje meg nemzete hőseit, akik érte is éltek, értünk is hozták áldozatukat, mert mi is tagjai vagyunk annak a hazának, amelyért éltek, életüket adták. Érezzék meg, hogy mai életünk javait egy ezredév annyi nemzedékének közös munkája eredményezte s egyek vagyunk ma is mindnyájan: múlt és jelen s a jövő is, mert

összeköt bennünket a magyar haza szeretete s egyazon hazának vagyunk gyermekei. Így támad fel lelkünkben a nemzet nagyjainak tisztelete s az összetartozás nagy érzése, amely felemel levertségünkben is, erőt ad gyengeségünkben is, reményt ébreszt bennünk a megalázottságban is, célt állít elébünk a sötét éjszakában is.

De egyetlen egy tárgy sem közömbös az erkölcsi nevelés, így tehát a társadalmi és állami nevelés szempontjából. Milyen sok alkalom kínálkozik ezek fejlesztésére a földrajzban, ahol az egyes tájegységek egymásrautaltságát látja a gyermek s ráésszmel arra, hogy egymás nélkül nem élhetünk. Észreveszi itt azt is, hogy csak úgy boldogul nemzetünk, ha minden polgára hiven teljesíti kötelességét, mert mindnyájunk munkáját megköveteli, hogy a gazdasági életben fennakadás ne történhessen. A történelem, földrajz és a természeti és gazdasági ismeretek anyagában rengeteg példát találunk, amelyekben felismertethetjük tanulóinkkal az emberi társasviszonyban az egyén szerepét, sőt számolási órákon számszerű adatokkal, eredményekkel és ezek összehasonlításával még szemléletesebbé is tehetjük ezeket. Így rámutatunk arra, hogy a magyar nemesség önként, a haza javára mondott le jogairól és kiváltságairól; hogy a magyar ipar termékeinek vásárlása mindnyájunk közös érdeke, mert magyar testvérünknek juttat kenyeret; hogy nemcsak önmagának, de társainak is sokat árt az a gazda, aki nem követi az utasítást s nem irtja a kártékony állatokat, nem pusztítja a gyomokat, stb.

Ezen elveket követve teljesíti a népiskolai nevelés a társadalom és az állammal szemben fennálló kötelezettségét.

